

УДК 33.024; 332.132+551.583

Національна безпека

Тимченко Микола Петрович

кандидат технічних наук

Інститут технічної теплофізики

Національної академії наук України

Тимченко Николай Петрович

кандидат технических наук

Институт технической теплофизики

Национальной академии наук Украины

Tymchenko Mykola

Candidate of Technical Sciences

Institute of Engineering Thermophysics of

National Academy of Sciences of Ukraine

Фіалко Наталія Михайлівна

доктор технічних наук, професор,

член-кореспондент НАН України

Інститут технічної теплофізики

Національної академії наук України

Фиалко Наталья Михайловна

доктор технических наук, профессор,

член-корреспондент НАН Украины

Институт технической теплофизики

Национальной академии наук Украины

Fialko Nataliia

Doctor of Technical Science, Professor,

Corresponding Member of the NAS of Ukraine

Institute of Engineering Thermophysics of

National Academy of Sciences of Ukraine

ЕНЕРГЕТИЧНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЇЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

***Анотація.** Енергетична безпека розглядається як одна із основних складових проблем національної безпеки країни. Аналізуються особливості енергетичної безпеки України в контексті концепції енергетичного переходу та декарбонізації енергетики.*

***Ключові слова:** енергобезпека, глобальне потеплення, викопні та відновлювані енергетичні ресурси.*

***Аннотация.** Энергетическая безопасность рассматривается как одна из составных проблем национальной безопасности страны. Анализируются особенности энергетической безопасности Украины в контексте энергетического перехода и декарбонизации энергетики.*

***Ключевые слова:** энергобезопасность, глобальное потепление, ископаемые и возобновляемые энергоресурсы.*

***Summary.** Energy security is considered as one of the major components of a country's national security. The features of the energy security of Ukraine in the context of the energy transition and decarbonization of energy are analyzed.*

***Key words:** energy security, global warming, fossil and energy resources.*

Не існує одностайно визнаного всім світовим співтовариством визначення національної безпеки (НацБ). В даний час поняття НацБ далеко пішло від початкових уявлень про безпеку країни, як її захист від агресії. Більш-менш одностайним є розуміння того, що НацБ - це складне комплексне і багатопрофільне поняття з великим економічним змістом і здоровим глуздом. У цьому понятті, по-перше, виділяється кілька рівнів - міжнародний, регіональний, груповий, державний, особистий. По-друге, поняття безпеки реалізується в кількох вимірах. По-третє, загрози безпеки можуть

бути коротко- або довгостроковими, при цьому, проявлятися з різним ступенем інтенсивності і керованості. Спостерігається тенденція перетворення понять про НацБ в спеціальний міждисциплінарний предмет на границі загальних теорій ризиків і управління (менеджменту). Інтуїтивно зрозуміло, що при будь-якому підході до НацБ, її фундаментом залишається економічна безпека. У свою чергу, економічна безпека забезпечується енергетичною безпекою. Не менш важливими є аспекти продовольчої, екологічної, фізичної, політичної, медичної, інформаційної безпеки тощо. Державна безпека гарантує стійкість функціонування економіки, а також безпеку від порушень громадського порядку, від проявів злочинності, від спроб придушення або обмеження громадянських прав і свобод. Проблемі енергетичної безпеки (ЕнБ) присвячено величезна кількість робіт. Найчастіше ЕнБ визначається ступенем доступності до джерел енергії. Такою по суті є дефініція МЕА: "the uninterrupted availability of energy sources at an affordable price" [1]. У подальшому будуть розглядатися дві загрози ЕнБ, які мають глобальний характер. Ці загрози безпосередньо стосуються енергетичної безпеки не тільки України, але і світу у цілому. Першою загрозою є вичерпання запасів традиційних первинних енергетичних ресурсів, другою – фактор глобального потеплення. Хоча обидві загрози досліджуються давно, вже десятки років, лише останнім часом приходить усвідомлення того, що з цих двох загроз цілком достатньо однієї, щоб поставити під сумнів існування цивілізації. У той же час, слід сподіватися, що наявність вказаних загроз є рушійною силою для пошуків шляхів енергетичного переходу.

1. **Обмеженість природних запасів традиційних викопних паливно-енергетичних ресурсів (ТПЕР).** Основну масу ТПЕР складають три види органічного (вуглевмісного) палива – вугілля, нафта, природний газ, і два види мінерального палива – уран і торій. Запаси вказаних видів викопних палив є кінцевими. Згідно з теорією Хабберта [2-3], створеною у

свій час для розрахунків динаміки видобутку нафти, споживання викопних невідновлюваних ПЕР до моменту так званого «нафтового піка» відбувається за логістичною кривою, спочатку з помітним позитивним щорічним прискоренням, а потім з вповільненням до нуля. Після досягнення пікових значень видобутку ресурсу, буде спостерігатися поступове зменшення видобутку аж до нуля.

Планетарні ресурси в решті решт вичерпуються. Перспективи часових можливостей використання ТПЕР визначаються, по-перше, оцінкою їх геологічних запасів, по-друге, – оцінкою інтенсивності їх споживання. Обидва види оцінок є варіативними і коливаються, хоч і у широких, але все ж таки кінцевих, доступних для огляду, часових інтервалах. Порядок їх тривалості не перевищує кількох сотень років. Хоча спроба самого М.К Хабберта прогнозувати під час нафтової кризи 1979 року *світовий* (не американський) нафтовий пік на ~2000 рік виявилася помилковою, його теорія отримала подальшого розвитку. В роботах [4, 5] теорія Хабберта оновлена і узагальнена в вигляді моделі МІФІ для застосування не тільки на регіональному, але й на глобальному рівнях, причому вона розповсюджується на всі чотири види вищезгаданих викопних невідтворюваних палив. У моделі МІФІ приймається, що для даного виду ресурсу є відомою передісторія його видобутку. Автори [4, 5] розраховали (див. таблицю), що пікові значення видобутку G_{max} будуть досягнуті, а геологічні запаси ресурсів з річним споживанням G_0 будуть вичерпаними досить швидко.

Таблиця 1

Розрахункові дані щодо часу досягнення пікових значень видобутку геологічних запасів ресурсів та часу їх вичерпання

Досягнення пікових значень видобутку	Вичерпання геологічні запаси ресурсів
– нафти через 7 років у 2024 р.;	– нафти через 50 років у 2067 р.;
– газу природного через 12 років у 2029 р.;	– газу природного через 53 роки у 2070 р.;
– урану через 35 років у 2052 р.;	– урану через 84 роки у 2101 р.;
– вугілля через 42 роки у 2059 р.;	– вугілля через 153 роки у 2170 р.

Джерело: складено автором на основі [4, с. 10; 5, с. 65]

З точки зору енергозабезпеченості викопними ТПЕР, найбільш тривожна ситуація пов'язана із запасами нафти та газу. На створення енергетики на базі ВДЕ залишається мало часу – до двох поколінь людства.

2. **Глобальне потеплення як основний виклик енергетичній безпеці.** В усьому світі донедавна для задоволення енергетичних потреб усіх трьох секторів економіки – промислового (разом з аграрним та іншими галузями виробництва), транспортного та побутового (разом з житловим, соціально-бюджетним сегментами та сегментом послуг), найчастіше використовувалися традиційні викопні вуглецевмісні види ПЕР – вугілля, нафтопродукти, природний газ. Але з плином часу їх енергетичне використання у цілому перетворилося на основне (з часткою до 80 %) джерело парникових газів та багатьох інших шкідливих викидів. Вважається, що *антропогенне* забруднення атмосфери діоксидом карбону є головною причиною сучасного глобального потепління.

Виходячи з емпірично зафіксованих за останні 40 років темпів зростання $\Delta t_{\text{аном}}$, був оцінений час, що залишився до реалізації вказаної кліматичної загрози. Якщо не приймати надзвичайних випереджувальних масштабних заходів з декарбонізації енергетики, то вже у 2035 році людство може впритул зіткнутися з проблемою катастрофічних наслідків аридизації територій у помірних широтах та танення льодовиків у полярних «шапках» планети.

Отже, замість старої загрози – виснаження запасів викопних ПЕР, яка довгий час вважалася найбільшим стримуючим фактором сталого функціонування енергетики у середній (на 50-100 років) перспективі, сьогодні з'явилася нова загроза енергетичної безпеки людства. Це – глобальне потеплення внаслідок підвищення вмісту в атмосфері парникових газів антропогенного походження, головним чином CO_2 , що отримується при спалюванні. Причому, обмеження щодо використання традиційних вуглецевмісних палив і навіть їх заборона можуть з'явитися у досить ближньої (30-

50 років) перспективі. Вже у перше десятиріччя XXI століття в ЄС були прийняті політичні рішення і відповідні енергетичні пакети щодо декарбонізації енергетики. Час тільки підтверджує актуальність цих ініціатив.

За висновком найбільш авторитетної організації в області кліматологічних оцінок Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC) (див. [6]) до 2050 року ВДЕ-генерація має забезпечити 50-67% первинних енергоресурсів. При цьому частка вугілля повинна впасти до 1-7%. За сценарієм 1,5DS в 2050 році викиди CO₂ необхідно скоротити на 75-90% відносно 2010 року на відміну від 50-80% в разі сценарію 2DS. Остання доповідь IPCC (жовтень 2018) по суті є сигналом SOS порятунку від перегріву Землі. Генеральний секретар ООН Антоніу Гутерріш заявив буквально наступне: "This report by the world's leading climate scientists is an ear-splitting wake-up call to the world. It confirms that climate change is running faster than we are – and we are running out of time" [7].

Висновки

1. Енергетична політика у частині енергетичної безпеки в останні два десятиріччя докорінним чином змінилася у бік концепції енергетичного переходу та декарбонізації енергетики

2. Головною причиною зміни парадигми енергетичної безпеки є не обмеженість геологічних запасів викопних ТПЕР (середньострокова перспектива), а глобальне потепління внаслідок підвищення вмісту в атмосфері парникових газів антропогенного (техногенного) походження, головним чином CO₂, в результаті спалювання викопних вуглевмісних палив. Тому з метою запобігання незворотним змінам біосфери внаслідок глобального потепління цій загрозі потрібно надати найвищий рівень небезпеки та перевести її до розряду короткострокових.

3. Зусилля по впровадженню ВДЕ-генерації слід у першу чергу фокусувати у ЖКГ як найбільш енергоспоживальному та енерговитратному сектору економіки великої кількості країн.

Література

1. What is energy security? 2019. URL: <https://www.iea.org/topics/energysecurity/whatisenergysecurity/>
2. Hubbert M.K., Nuclear Energy and the Fossil Fuels, Presented before the Spring Meeting of the Southern District, American Petroleum Institute, Plaza Hotel, San Antonio, Texas, March 7–8–9, 1956. URL: <http://www.hubbertpeak.com/hubbert/1956/1956.pdf>
3. Ritchie H. How long before we run out of fossil fuels? URL: <https://ourworldindata.org/how-long-before-we-run-out-of-fossil-fuels>.
4. Ульянин Ю. А., Харитонов В. В., Юршина Д. Ю. Перспективы ядерной энергетики в условиях истощения традиционных энергетических ресурсов. Изв. ВУЗов, Ядерная энергетика, №4. 2017. С. 5-16.
5. Ульянин Ю. А., Харитонов В. В., Юршина Д. Ю. Прогнозирование динамики истощения традиционных энергетических ресурсов. Проблемы прогнозирования”, №2 2018. С. 60-71.
6. Special Report on Global Warming of 1.5 °C. URL: <https://www.ipcc.ch/sr15/>
7. IPCC issues Special Report on Global Warming of 1.5 °C. URL: <https://public.wmo.int/en/resources/bulletin/ipcc-issues-special-report-global-warming-of-15-%C2%B0c>